

श्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम् (तृतीयाध्यायपर्यन्तम्)

Program in which it is offered:
M.A. Sanskrit Second Semester

Course Category: Core
Course Credit Structure: 3

- Lecture: 2
- Tutorial: 1
- Practical: N.A.

Contact Hours per week: 3

1. Introduction

वेदान्तदर्शनस्य अभियुक्तैर्वर्णिते प्रस्थानत्रयेऽन्यतमं प्रस्थानं वर्तते स्मृतिप्रस्थानम्। तच्च स्मृतिप्रस्थानं भागवगीता वर्तते। इयञ्च गीता अर्जुनं निमित्तीकृत्य सर्वजनसमुद्धरणाय भगवतोपदिष्टा समस्तवेदार्थसारसङ्ग्रहभूताऽपि विशिष्यवेदान्तार्थप्रधाना वर्तते इति विविधप्रमाणवचनैरवगम्यते। अस्योपरि श्रीमद्भगवत्पादशङ्कराचार्याणां भाष्यं यथावत् वेदान्तार्थावबोधकं राराजते दर्शनजगति। आनन्दगिर्याचार्यैस्तु ग्रन्थोऽयं त्रिषु काण्डेषु विभक्तः। तत्र पूर्वषट्कात्मकं पूर्वकाण्डं त्वम्पदार्थं विषयीकरोति, मध्यमकाण्डं तत्पदार्थं विषयीकरोति, अन्तिमषट्कं तु पदार्थयोरैक्यं वाक्यार्थमधिकरोति। अत्र प्रथमवर्षस्य पाठ्यक्रमे द्वितीये सत्रे ग्रन्थस्य दीर्घकायत्वात् प्रथमषट्कस्यार्धभाग एव पाठ्यत्वेन निर्धारितः।

2. Course Objectives

- कर्मयोगस्वरूपपरिज्ञानम्
- वेदान्तानामवान्तरतात्पर्यविषयीभूतयोः प्रवृत्तिनिवृत्तिधर्मयोः परिज्ञानम्

3. Prerequisites

- वेदान्तसंस्कारः आवश्यकः
- संस्कृतभाषायाः सामान्यतो ज्ञानम्

4. Readings

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

5. Module-wise topics

Module -1 – सम्बन्धभाष्यम्

Sessions:

Objectives -

- अनुबन्धचतुष्टयज्ञानम्
- अर्जुनविषादयोगाध्यायस्थविषयाणां ज्ञानम्

Topics -

- सम्बन्धभाष्यम्
- प्रथमाध्यायस्थविषयाणां विवरणम्
 - ◆ सञ्जयम्प्रति धृतराष्ट्रस्य प्रश्नः
 - ◆ सञ्जयस्य प्रतिवचनम्
 - ◆ द्रोणाचार्य प्रति दुर्योधनस्य वचनम्
 - ◆ दुर्योधनहर्षार्थं भीष्मादिभिः शङ्खनादकरणम्
 - ◆ पाण्डवकृतशङ्खनादेन धार्तराष्ट्राणां भयजननम्
 - ◆ श्रीकृष्णं प्रत्यर्जुनस्योभयोः सेनयोर्मध्ये रथस्थापनप्रार्थना
 - ◆ भगवता सेनाद्वयमध्ये रथस्थापनपूर्वकमर्जुनं प्रति योधृणां प्रदर्शनम्
 - ◆ युद्धभूमावुभयोरपि सेनयोः स्थितान् बन्धूनवलोक्यार्जुनस्य विषादः
 - ◆ श्रीकृष्णं प्रत्यर्जुनस्य विषादपूर्वकोक्तिसरणिः
 - ◆ शोकाकुलस्यार्जुनस्य शरचापौ परित्यज्य रथोपस्थोपदेशः

Readings -

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।
- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

Module -2 – साङ्ख्ययोगाध्याय : -१

Sessions

Objectives -

- अद्वैतमतानुसारेण आत्मयाथात्म्यस्वरूपम्
- कर्मतत्सन्ध्यासात्मकसाधनोपदेशः

Topics -

- अर्जुनस्य शोकमोहावपनेतुं भगवत्कृतः आत्मतत्त्वविनिर्णयः
- आत्मनो नित्यत्वनिरूपणम्
- आत्मनो नित्यत्वे दृष्टान्तः
- तितिक्षायाः ज्ञानद्वारा मोक्षसाधनत्वम्
- तितिक्षासिद्ध्यर्थं सत्यमिथ्याविभागोपन्यासः
- आत्मनः सत्यत्वोपदेशः
- देहादेरनात्मनो मिथ्यात्वनिरूपणम्
- उक्तार्थे कठोपनिषदः प्रमाणम्
- आत्मज्ञानिनः सर्वकर्माभावः

Readings -

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।
- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्, श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

Module -3 – साङ्ख्ययोगाध्याय : -२

Sessions -

Objectives -

- अद्वैतमतानुसारेण आत्मयाथात्म्यस्वरूपम्
- कर्मतत्सन्ध्यासात्मकसाधनोपदेशः

Topics -

- आत्मज्ञानिनः सर्वकर्माभावः
- आत्मनः सत्यत्वनिरूपणम्
- देहादेर्मिथ्यात्वादशोच्यत्वम्
- मोक्षसाधनात्मतत्त्वसाक्षात्कारोपायत्वेन कर्मयोगावतारणम्
- स्थितप्रज्ञलक्षणम्
- ज्ञाननिष्ठायाः स्तुतिः

Readings -

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।
- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

Module -4 – कर्मयोगाध्याय :- 1

Sessions -

Objectives -

- कर्मयोगस्यावश्यकत्वप्रतिपादनम्
- कर्मयोगाधिकारिज्ञानम्

Topics -

- ज्ञानयोगस्य ज्यायस्त्वे कुतः कर्मणि प्रवर्तनमिति अर्जुनस्य प्रश्नः
- भगवता कर्मयोगज्ञानयोगयोर्भिन्नाधिकारित्वकथनम्
- कर्मयोगस्य ज्ञानयोगोपायत्वनिरूपणम्
- अनात्मज्ञस्य कर्मयोगावश्यकत्वप्रतिपादनम्
- अधिकृतस्य कर्मानुष्ठानावश्यकत्वप्रतिपादनम्

- आत्मज्ञास्य कर्मयोगानावश्यकत्वप्रतिपादनम्

Readings -

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।
- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

Module – 5 – कर्मयोगाध्याय :-२

Sessions -

Objectives -

- कर्तव्यपदार्थज्ञानम्

Topics -

- नानायुक्तिभिः फलासङ्गनिवर्तनपूर्वकं स्वधर्मानुष्ठाने प्रवर्तनम्
- प्राणिनां प्रवृत्तेः स्वप्रकृत्यधीनत्वम्
- पुरुषकारस्य विषयप्रदर्शनम्
- स्वधर्मस्यैव कर्तव्यत्वम्
- अर्जुनकृतः पापाचरणप्रवृत्तिहेतुप्रश्नः
- भगवता कामस्य सर्वानर्थहेतुत्वं प्रतिपाद्य इन्द्रियजयादिना तन्नाशनिरूपणम्

Readings -

- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
घनश्यामदासजालानगोरखपुर, गीताप्रेस।
- श्रीमद्भगवत्पादाचार्यविरचितश्रीमद्भगवद्गीताभाष्यम्,
श्रीदक्षिणामूर्तिमठप्रकाशनम्, वाराणसी।

6. Pedagogy

शास्त्रीयविषयाणां पारम्परिकरीत्या आधुनिकप्रणाल्या प्रयोगमाध्यमेन प्रतिविषयं सम्भवदृष्टान्तमाध्यमेन च अध्यापनं भविष्यति। प्रतिसप्ताहमधीतविषयाणामनुवादश्च भविष्यति।

7. Evaluation Pattern:

Sr. No.	Evaluation Pattern	Percentage
1.	Presentation	15 %
2.	Assignment	15%
3.	Mid Term Examination	25 %
4.	End Term Examination	45 %